

ADVIESNOTA GRIP | FEBRUARI 2017

Ondersteuning nodig in de gewone school

Advies van GRIP bij het ondersteuningsmodel inclusief onderwijs

.....
GRIP vzw | Vooruitgangstraat 323 | 1030 Brussel
T. 02/214 27 60 | info@gripvzw.be | www.gripvzw.be
.....

INHOUD

Ondersteuning nodig in de gewone school

Samenvatting advies ondersteuningsmodel GRIP	5
14 beleidsadviezen ondersteuningsmodel inclusief onderwijs GRIP	6
Samenvatting in klare taal	9

Inleiding 10

1. Uitgangspunt: het recht op inclusief onderwijs is vastgelegd in het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap 11

1.1. Recht op inclusie voor alle leerlingen met een handicap	11
1.2. Een inclusief onderwijssysteem. Wat dan met het buitengewoon onderwijs?	12
1.3. Een onvoldoende van het VN-Comité inzake de Rechten van Personen met een Handicap	15
1.4. Het VN-Comité zet de puntjes op de i van inclusie	16
1.5. Het M-Decreet is slechts een eerste stap om het VN-Verdrag waar te maken	17
1.6. Op welke punten betekent inclusief onderwijs verder gaan dan het M-decreet?	17

2. Ondersteuning in het gewoon onderwijs: stand van zaken en verdere verkenning 20

2.1. Het actuele tekort aan ondersteuning (GON, ION, ...)	20
2.2. Er was eens... maatwerk in samenspraak...	21
2.3. Onderzoek naar de kostprijs van inclusief onderwijs	22
2.4. Uitgebreid onderzoek over GON en ION	23
2.5. Er zijn ook leerlingen die het recht op onderwijs worden ontzegd: de niet-schoolgaanden	25
2.6. Tekort aan ondersteuning is in strijd met het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap	25
2.7. Kosten inclusief onderwijs zijn niet duurder, in tegendeel	26
2.8. Ondersteuning binnen onderwijs vanuit een algemene visie op ondersteuning om te leven in de maatschappij	26

3. Adviezen van GRIP voor de verdere uitwerking van een ondersteuningsmodel inclusief onderwijs	28
3.1. Er is dringend nood aan voldoende, gepaste ondersteuning in het gewoon onderwijs om inclusie waar te maken	28
3.2. Ondersteuning op basis van de specifieke ondersteuningsnoden in plaats van de medische diagnose	29
3.3. Ondersteuning in het inclusief onderwijs zonder verwijzing naar het buitengewoon onderwijs	30
3.4. Respect voor de rol en positie van ouders en jongeren	30
3.5. Regie voor ondersteuning in het gewoon onderwijs weghalen bij het buitengewoon onderwijs en toekennen aan de gewone school én de ouders	31
3.6. Drietrapsfinanciering voor de ondersteuning van leerlingen met specifieke leernoden / leerlingen met een beperking in het gewoon onderwijs	32
3.7. De nood aan persoonlijke assistentie opnemen in het ondersteuningsmodel	33
3.8. Extra therapie, zoals logo en kiné, mee opnemen in het ondersteuningsmodel	34
3.9. Ondersteuning voor alle leerlingen en vanaf het moment dat er nood is aan ondersteuning	35
3.10. Alle beschikbare middelen moeten benut worden	35
3.11. Ondersteuning dient het inschrijvingsrecht te versterken	36
3.12. Ondersteuning bij de overgang van onderwijs naar werk	37
3.13. Een goed statuut voor kwaliteitsvolle ondersteuners	38
3.14. Het verband met andere dossiers binnen onderwijs	39
Tot slot	39
Bijlage: Reactie van GRIP op de nota van de minister van Onderwijs over het ondersteuningsmodel	40

Ondersteuning nodig in de gewone school

Samenvatting advies ondersteuningsmodel GRIP

Om inclusief onderwijs in Vlaanderen waar te maken, overeenkomstig het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (VRPH), zijn drie jaar na de goedkeuring van het M-decreet nieuwe krachtige beleidsmaatregelen nodig. Het is vooral aangewezen om dringend werk te maken van een nieuw ondersteuningsmodel voor inclusief onderwijs.

Vanaf het schooljaar 2017-2018 dient Vlaanderen voldoende, gepaste ondersteuning te bieden aan leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs. Dit vraagt een grondige hertekening van de ondersteuning die aan leerlingen met een handicap of meer algemeen leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften wordt geboden.

Het is cruciaal om daarbij een nieuw ondersteuningsmodel te hanteren dat niet langer vertrekt van een medische diagnose, maar van de onderwijsbehoeften van de leerling. Daarbij dient enerzijds de focus te liggen op de individuele ondersteuningsbehoefte van de betrokken leerling en anderzijds op de pedagogisch-didactische relatie leerkracht-leerling en de klascontext. Dit houdt in dat niet langer met vaste, stoornisgebonden ondersteuningspakketten (bv. 2u of 4u GON) wordt gewerkt, maar met flexibele, individueel bepaalde middelen voor ondersteuning.

De middelen voor individuele ondersteuning van leerlingen met een handicap in het inclusief onderwijs worden best leerlinggebonden toegekend aan de school voor gewoon onderwijs én aan de ouders. Op termijn kan dan iedere leerling die dat nodig heeft een ondersteuningspakket krijgen dat op gelijke basis kan aangewend worden in het gewoon onderwijs of in het buitengewoon onderwijs.

Het beleidsdomein welzijn moet dringend veel meer persoonlijke assistentiebudgetten (PAB's) beschikbaar stellen aan leerlingen met een handicap die naar de gewone school gaan. Het huidige uitbreidingsbeleid is ontoereikend en zet een rem op de ontwikkeling van inclusief onderwijs. Daarnaast is er met het federale niveau meer afstemming nodig om logo en kiné vlot beschikbaar te maken in het inclusief onderwijs.

Ouders en jongeren dienen medezeggenschap en controle te krijgen over de middelen voor ondersteuning binnen het inclusief onderwijs. Samenwerkingsverbanden tussen scholen mogen dan ook geen dwingende keuzes opleggen op het vlak van ondersteuning.

Ondersteuning nodig in de gewone school

14 beleidsadviezen van GRIP voor het ondersteuningsmodel inclusief onderwijs

Advies 1

Vanaf het schooljaar 2017-2018 dient een nieuw ondersteuningsmodel bij te dragen tot de realisatie van inclusief onderwijs in Vlaanderen door voldoende, gepaste ondersteuning te voorzien voor alle leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs.

Advies 2

Ondersteuning voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften vertrekt niet langer vanuit de medische diagnose, maar is gebaseerd op een analyse van de onderwijsbehoeften van de leerling en de specifieke onderwijscontext.

Advies 3

De ondersteuning waar leerlingen met een handicap recht op hebben in het gewoon onderwijs mag qua naamgeving niet verwijzen naar het buitengewoon onderwijs of types binnen het buitengewoon onderwijs.

Advies 4

Ouders en jongeren dienen medezeggenschap en controle te krijgen over de middelen voor ondersteuning binnen het inclusief onderwijs. Samenwerkingsverbanden tussen scholen mogen dan ook geen dwingende keuzes opleggen op het vlak van ondersteuning.

Advies 5

De middelen voor ondersteuning van leerlingen met een handicap in het inclusief onderwijs worden in de fase van zorg op maat best leerlinggebonden toegekend aan de school voor gewoon onderwijs én aan de ouders.

Advies 6

Een drietrapsstelsel is de meest aangewezen werkwijze bij de financiering van de ondersteuning. In trap 1 worden er voldoende middelen voorzien voor alle scholen om een zorgbreed beleid te voeren. Bij uitbreiding van zorg verloopt de financiering systeemgericht op basis van geïdentificeerde leerlingen per school. Bij zorg op maat wordt gewerkt met leerlinggebonden financiering in medebeheer door de ouders.

Advies 7

Het beleidsdomein welzijn moet dringend veel meer persoonlijke assistentiebudgetten (PAB's) beschikbaar stellen voor leerlingen met een handicap die naar de gewone school gaan. Het huidige uitbreidingsbeleid is immers ontoereikend en zet een rem op de ontwikkeling van inclusief onderwijs.

Advies 8

In samenwerking met de federale overheid dient nieuwe regelgeving te worden uitgewerkt die het mogelijk maakt om logo en kiné te laten aansluiten bij het inclusief onderwijs.

Advies 9

Om ondersteuning te garanderen voor alle leerlingen en vanaf het moment dat er een nood is aan ondersteuning zal naar bepaalde leerlingengroepen specifieke aandacht dienen uit te gaan. Zo bijvoorbeeld kleuters met een verstandelijke beperking en leerlingen met leerproblemen en emotionele/gedragsproblemen.

Advies 10

Leerlingen met een handicap dienen over minimaal dezelfde middelen te beschikken voor ondersteuning binnen het gewoon onderwijs als binnen het buitengewoon onderwijs.

Advies 11

De overheid dient door een handhavingsbeleid en door monitoring erop toe te zien dat een tekort aan middelen voor ondersteuning (enerzijds voor leerlingen, anderzijds voor scholen en leerkrachten) geen onterechte reden kan zijn tot weigering van een inschrijving in het gewoon onderwijs.

Advies 12

Bij de uitwerking van het ondersteuningsmodel dient voldoende aandacht uit te gaan naar de overgang van onderwijs naar werk, bijvoorbeeld door werk te maken van voldoende ondersteuning binnen stages.

Advies 13

De opdrachten die ondersteuners opnemen binnen inclusief onderwijs dienen gewaardeerd te worden met gepaste job-voorwaarden en statuut

Advies 14

Om stappen te kunnen zetten op het vlak van ondersteuning binnen het inclusief onderwijs, zijn op korte termijn maatregelen nodig om knelpunten of onduidelijkheden weg te werken op het vlak van het inschrijvingsrecht, de vrijstelling van de leerplicht en de certificering.

Ondersteuning nodig in de gewone school

Samenvatting in klare taal

GRIP pleit voor inclusief onderwijs. We vinden dat leerlingen met een leerstoornis of leerlingen met een handicap het best naar de gewone school gaan. Dit is als een recht vastgelegd in het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap.

In Vlaanderen moeten nog heel wat stappen gezet worden om inclusief onderwijs waar te maken. We zijn het jarenlang gewoon dat leerlingen met een handicap naar het buitengewoon onderwijs gaan. Het M-decreet wil daar verandering in brengen. Dit decreet is er sinds september 2015. Het legt vast dat de gewone scholen meer inspanningen moeten doen om leerlingen met een handicap les te laten volgen samen met alle andere leerlingen. Het M-decreet zorgt daarom ook voor een inschrijvingsrecht. Scholen kunnen leerlingen met een handicap niet zomaar weigeren. Maar het M-decreet zorgt nog niet voor meer ondersteuning voor die leerlingen en hun leerkrachten. En dat is een groot probleem, want zonder de nodige ondersteuning lukt het niet in het gewoon onderwijs.

GRIP vindt dat er vanaf het volgende schooljaar, dus vanaf september 2017, voldoende ondersteuning moet komen voor leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs. Er is wel al GON-begeleiding. GON is de afkorting van geïntegreerd onderwijs. En GON-begeleiding houdt in dat leerkrachten van het buitengewoon onderwijs naar het gewoon onderwijs gaan om daar hulp te bieden. Maar we stellen vast dat met de GON-begeleiding zoals dit nu loopt, niet voldoende ondersteuning wordt geboden aan leerlingen met een handicap. Het zou dus beter moeten worden georganiseerd. We spreken daarom van een nieuw ondersteuningsmodel dat alle richtlijnen en regels vastlegt voor de ondersteuning van leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs.

Veel heeft natuurlijk te maken met de financiering. Nu gaat er heel veel geld naar het buitengewoon onderwijs. Daarmee kan het buitengewoon onderwijs wel goed onderwijs bieden aan leerlingen met een handicap. Maar dit is dus in aparte scholen. Wanneer we ervoor willen zorgen dat leerlingen met een handicap kunnen les volgen in het gewoon onderwijs zal het nodig zijn dat de budgetten ook verschuiven naar het gewoon onderwijs. Daarom komt GRIP nu met een reeks adviezen. Een reeks voorstellen om het zo te regelen dat er budget komt voor de ondersteuning van leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs.

Inleiding

Op 15 juli 2011 nam de Vlaamse Regering als dringende beleidsmaatregel: "na kennisname van de resultaten van lopend wetenschappelijk onderzoek (zomer 2012) over het GON en de projecten inclusief onderwijs (ION) gepaste beleidsmaatregelen uitwerken." We zijn ondertussen bijna 6 jaar later en dringend is 'super dringend' geworden.

In september 2015 trad het M-decreet in werking en startte ook het overleg met de sociale partners om tot een ander ondersteuningsmodel te komen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs. Begin 2017 resulteerde dit in concrete beleidsvoorstellen (nota van de minister van onderwijs op 11.01.2017 ¹) en het voornemen om vanaf september 2017 een nieuw ondersteuningsmodel te implementeren.

De uitdaging is om dit niet te beperken tot wat aanpassingen aan GON en ION, maar het recht op inclusief onderwijs en het recht op ondersteuning binnen dat inclusief onderwijs waar te maken zoals voorzien in het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (VRPH).

De middenveldverenigingen van personen met een handicap en dus ook GRIP vzw zijn niet op volwaardige manier betrokken geweest bij het beleidsproces dat hierover werd opgezet. Pas helemaal op het einde (najaar 2016) is er een afzonderlijke consultatie doorgegaan. We betreuren dit tekort aan beleidsparticipatie ten zeerste. Het perspectief van personen met een handicap werd te weinig meegenomen en dit is volledig in strijd met wat het VRPH voorschrijft onder het motto 'niets over ons zonder ons'.

Met deze nota willen we een inbreng doen vanuit handicapperspectief en het recht op inclusief onderwijs bij de verdere uitbouw van het nieuwe ondersteuningsmodel. Deze nota kwam tot stand vanuit de 15-jaar expertise die binnen GRIP werd opgebouwd over inclusief onderwijs en door veelvuldige afstemmingen met ouders en ervaringsdeskundigen (o.m. tijdens 2 focusgroepen in juni en november 2016). We hopen met deze adviesnota een constructieve bijdrage te leveren bij de hoognodige politieke besluitvorming over het recht op ondersteuning voor leerlingen met een beperking binnen het gewoon – inclusief – onderwijs.

Naast deze adviesnota reageert GRIP met een afzonderlijke tekst op de nota van de minister. Deze nota steekt hier in bijlage maar heeft een meer concreet en tijdsgebonden karakter.

---

¹ Nota van minister Crevits over het ondersteuningsmodel (10 januari 2017). In te lezen op de website van het VSKO: https://pincette.vsko.be/meta/properties/dc-identificer/2017_01_11_LER_ondersteuningsmodel_advies%20VLOR

1. Uitgangspunt: het recht op inclusief onderwijs is vastgelegd in het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap

Overeenkomstig het VRPH pleit GRIP voor inclusief onderwijs. Art.24 van dit verdrag stelt immers duidelijk dat Staten die het verdrag ondertekenen, een inclusief onderwijssysteem moeten uitbouwen en het recht op inclusief onderwijs moeten garanderen.

Het is belangrijk om duidelijk voor ogen te houden wat het VN-Verdrag naar voren schuift. We lezen onder artikel 24.1.

"De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op onderwijs. Teneinde dit recht zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, waarborgen Staten die Partij zijn een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en voorzieningen voor een leven lang leren".

In het eerste deel van deze standpuntnota staan we stil bij de betekenis van inclusief onderwijs zoals het VRPH voorschrijft. Dit is belangrijk, want we stellen vast dat er nog veel onduidelijkheden bestaan. Het is wezenlijk dat er duidelijkheid komt omtrent het streefdoel van het opgestarte veranderingsproces.

1.1. Recht op inclusie voor alle leerlingen met een handicap

In Vlaanderen is men er het, na jarenlange discussie over het inclusief onderwijs, min of meer over eens dat het voor veel kinderen met een lichte beperking of leerstoornis beter is om school te lopen in het gewoon onderwijs. Het VRPH legt de lat evenwel hoger. Men heeft het over "full-inclusion". Het recht op inclusief onderwijs geldt voor alle leerlingen met een handicap, ongeacht de aard of graad van hun handicap. Voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften of een handicap houdt inclusief onderwijs in dat ze, indien aangewezen met een eigen leertraject, aansluiten bij het gewoon onderwijs en niet doorverwezen worden naar een gesegreerd onderwijssysteem.

De definitie van inclusief onderwijs in het VLOR advies van 7 juli 1998 sluit heel sterk aan bij wat het VRPH voor ogen heeft:

"Inclusief onderwijs gaat uit van de idee dat zoveel mogelijk (in principe alle) kinderen en jongeren kwaliteitsvol onderwijs kunnen volgen in een gewone school. Dit moet vorm krijgen in een zinvol curriculum voor elke leerling, een flexibele school- en klasorganisatie en het verstrekken van ondersteuning waar nodig. Dat inclusief onderwijs wordt gedragen door een schoolbeleid waarin alle betrokkenen participeren. Het wordt ondersteund door het onderwijsbeleid, dat daartoe specifieke en doelgerichte middelen aanreikt".²

De discussie over enerzijds de wenselijkheid en anderzijds de haalbaarheid van deze zuivere vorm van inclusief onderwijs blijft het onderwijsveld beroeren. Een discussiepunt is het recht op inclusief onderwijs voor leerlingen met een individueel aangepast curriculum (IAC). Bij een aantal betrokkenen is de overtuiging aanwezig dat afwijken van het algemeen curriculum per definitie neerkomt op de noodzaak van buitengewoon onderwijs. Zij bepleiten dan ook een *light-versie* van het VN-Verdrag en een terugschroeven van het M-decreet.

Zo lezen we eind vorig jaar in het maandblad van de christelijke onderwijscentrale nog een pleidooi om een IAC per definitie onder te brengen onder het buitengewoon onderwijs:

"In het gewoon onderwijs moet de norm zijn dat een leraar met de klasgroep op een normale manier de eindtermen kan behalen. ... In de gespecialiseerde setting van buitengewoon onderwijs kan onderwijs meer geïndividualiseerd worden benaderd".³

1.2. Een inclusief onderwijssysteem. Wat dan met het buitengewoon onderwijs?

Naast de aanhoudende discussie over de inclusie voor leerlingen met een aangepast curriculum, blijft ook de discussie lopen over de plaats van het buitengewoon onderwijs.

Onder een inclusief onderwijssysteem dient verstaan te worden dat inclusief onderwijs voor alle leerlingen met een beperking de eerste optie is en dat zoveel mogelijk, in principe alle leerlingen, in dezelfde scholen les volgen.

In Vlaanderen werd sinds het begin van de jaren 70 evenwel gekozen om leerlingen met een leerstoornis of handicap door te verwijzen naar het buitengewoon onderwijs. Dit gebeurde op een zodanige manier dat

---

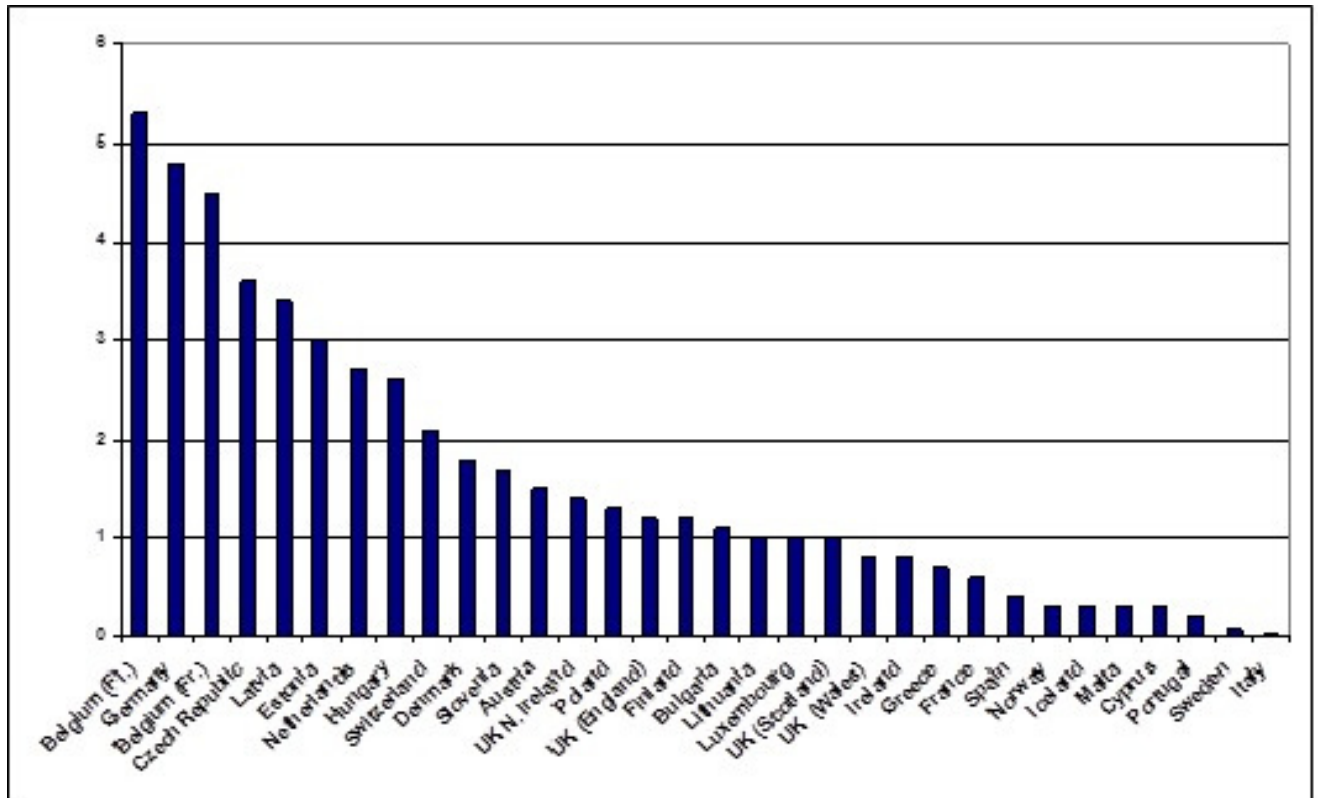
² <http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/advies/AR07071998.pdf>

³ Brandpunt, december 2016, p. 6.

Vlaanderen koploper werd in de segregatie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

We verwijzen hiervoor naar Europees onderzoek in opdracht van de Europese commissie⁴.

Leerlingen in speciale scholen en klassen in % van de totale schoolbevolking

Bron: Europees Agentschap Ontwikkeling van onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften (gegevens per land van 2010).

Het gevolg van deze segregatie is niet alleen een gescheiden systeem, maar ook de vaststelling dat het huidige gewoon onderwijs wegens gebrek aan middelen en expertise niet in staat is om kwalitatief inclusief onderwijs aan te bieden. Belangrijk dus om mee te nemen in deze discussie: inclusief onderwijs komt niet neer op 'gewoon' gewoon onderwijs.

Om te ontwikkelen naar een inclusief onderwijssysteem dienen zowel gewoon als buitengewoon onderwijs op te gaan in een nieuwe onderwijsvorm: inclusief onderwijs. Dit betekent zeker niet het afschaffen van het buitengewoon onderwijs van vandaag op morgen. Er is een

4

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/761&format=HTML&aged=0&language=NL&guiLanguage=en>

stappenplan nodig om als het ware een fusie van gewoon en buitengewoon onderwijs mogelijk te maken.

De rol van het buitengewoon onderwijs blijkt op dit moment in Vlaanderen onderwerp van een heel gevoelige discussie. De stappen die gezet worden richting inclusief onderwijs worden ervaren als een aanval op dat buitengewoon onderwijs en roepen heel wat defensieve reacties op. Dit maakt het voor de beleidsmakers heel moeilijk om een duidelijke positie in te nemen.

Is het buitengewoon onderwijs dan niet ok? GRIP staat pal achter het VRPH wat betreft een inclusief onderwijssysteem. Hoewel het speciaal onderwijs niet met zoveel woorden door het VRPH verboden wordt, komt reeds een aantal jaar naar voren dat het langdurig blijven voortbestaan van een apart systeem van speciaal onderwijs, naast het gewoon onderwijs, niet verenigbaar is met het VN-Verdrag.⁵ En de reden is in feite heel eenvoudig: buitengewoon onderwijs is niet inclusief maar segregierend.

In die zin dienen we ook de terechtwijzing te begrijpen van Nils Muiznieks, de commissaris voor mensenrechten van de Raad van Europa. Bij de contacten die hij in september 2015 had met Vlaams minister van Onderwijs Hilde Crevits werd een pleidooi gehouden voor de kwaliteit van het buitengewoon onderwijs in Vlaanderen. De commissaris was daar evenwel niet van onder de indruk en gaf duidelijk aan dat "gesegregeerd onderwijs leidt tot een tekort aan gelijke kansen die langdurende gevolgen hebben op het leven en de mogelijkheden van personen met een handicap om te participeren in de maatschappij".⁶

Daarnaast is het voor GRIP wel duidelijk dat een inclusief onderwijssysteem niet uitsluit dat er soms naast of buiten de klasgroep kan of zelfs moet gewerkt worden. Als leerzorg op maat voor bepaalde leerlingen inhoudt dat ze zich op bepaalde momenten of eventueel zelfs permanent dienen af te zonderen van de klasgroep, dan moet deze leerzorg op maat hen aangeboden worden. Ook dus in een inclusief onderwijssysteem. Dit dient evenwel heel uitzonderlijk, bij voorkeur tijdelijk en weloverwogen te zijn. En daar zal een andere werkvorm moeten voor worden opgezet dan het huidige aparte buitengewoon onderwijs.⁷

---

⁵ M. Verbruggen, "Too little too late: (g)een recht op inclusief onderwijs in Vlaanderen", *TvMR*, 2014, nr.2, 8.

⁶ Rapport van Niels Muiznieks over bezoek aan België van 14 tot 18 september [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH\(2016\)1&Language=lanEnglish](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH(2016)1&Language=lanEnglish)

⁷ Artikel op website van GRIP: "Wat als...we nu eens werk zouden maken van één inclusief onderwijssysteem?". <http://www.gripvzw.be/onderwijs/1174-wat-als-we-nu-eens-werk-zouden-maken-van-een-inclusief-onderwijssysteem.html>

1.3. Een onvoldoende van het VN-Comité inzake de Rechten van Personen met een Handicap

Het VRPH is bindend en wordt opgevolgd door een internationaal VN-Comité. In 2011 diende België een eerste verslag in over de uitvoering van het VRPH. Het VN-Comité kwam op 3 oktober naar buiten met haar bevindingen of concluding observations.⁸ Dit is een essentiële stap in het opvolgingsproces van de invoering van het in 2009 door België geratificeerde VRPH.

Het verslag van het VN-Comité leest als een onvoldoende want er is een lange lijst van ernstige bezorgdheden. Bijzonder zwaar tilt het VN-Comité aan de segregatie binnen onderwijs, wonen en werken. Het VRPH schuift inclusie naar voren als principe op alle domeinen van het leven. Het VN-Comité stelt vast dat personen met een handicap in België nog veel te vaak worden doorverwezen naar aparte circuits zoals collectieve woonvoorzieningen, buitengewoon onderwijs en beschutte werkplaatsen.

Specifiek over art. 24 lezen we in het verslag van het VN-Comité:

"36. Het Comité is bezorgd over het feit dat vele leerlingen met een handicap naar het buitengewoon onderwijs worden doorverwezen en verplicht zijn om daar onderwijs te volgen wegens het gebrek aan redelijke aanpassingen in het gewone onderwijssysteem. Omdat geen inclusief onderwijs wordt gewaarborgd, blijft het buitengewoon onderwijs al te vaak de enige optie voor kinderen met een handicap. Het Comité is ook bezorgd over de gebrekkige toegankelijkheid van scholen."

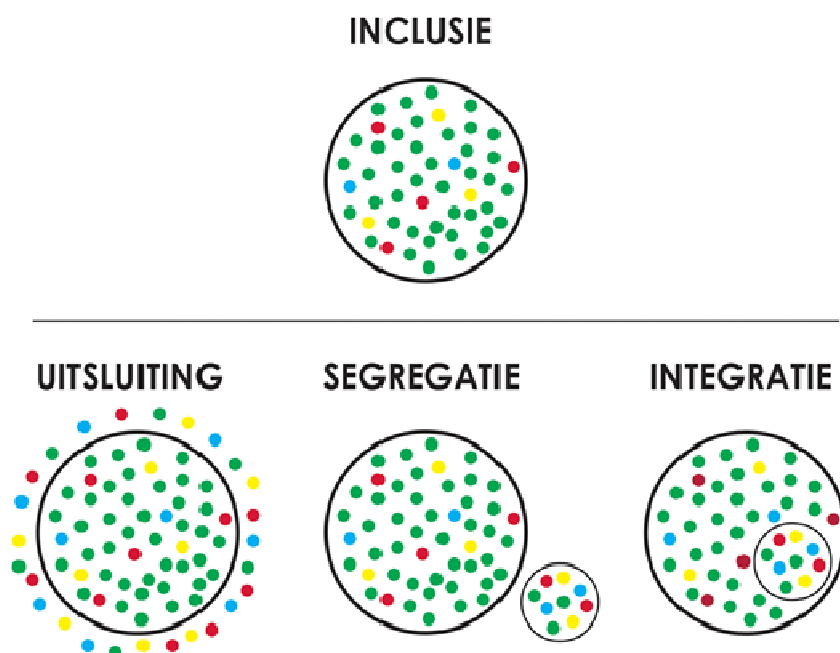
"37. Het Comité vraagt de Verdragspartij om een coherente strategie in te voeren inzake inclusief onderwijs voor kinderen met een handicap in het gewone onderwijs, waarbij gezorgd dient te worden voor voldoende financiële, materiële en menselijke middelen. Het Comité beveelt aan om erop toe te zien dat kinderen met een handicap in het onderwijs de nodige ondersteuning krijgen en onder andere te zorgen voor: toegankelijke schoolomgevingen, redelijke aanpassingen, individueel aangepaste leerplannen, assistentie- en ondersteuningstechnologieën in de klassen, toegankelijk en aangepast educatief materiaal en educatieve programma's en voor alle onderwijzers, met inbegrip van onderwijzers met een handicap, een kwaliteitsvolle opleiding in het gebruik van braille en gebarentaal, en dat teneinde de opleiding te verbeteren van alle categorieën kinderen met een handicap (blinden, doof-blinden, doven en slechthorenden, zowel meisjes als jongens). Het Comité beveelt ook aan om van inclusief onderwijs een basisvak te maken in de lerarenopleiding en om er aandacht aan te besteden bij opleidingen op de werkplek."

⁸ <http://socialsecurity.fgov.be/docs/nl/publicaties/uncrpd/uncrpd-aanbeveling-180914-nl.pdf>

1.4. Het VN-Comité zet de puntjes op de i van inclusie

De tekst van het VN-Verdrag beschrijft niet in detail hoe een inclusief onderwijssysteem er moet uitzien. Daarom werkte het VN-Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap een General Comment⁹ uit (najaar 2016). Een General Comment kunnen we best begrijpen als een gezaghebbende toelichting en als richtinggevende aanbevelingen. We lezen in deze tekst een aantal duidelijke richtingaanwijzers:

- De overheid heeft de plicht om een strategie uit te werken met duidelijke doelstellingen en een duidelijke timing om het recht op inclusief onderwijs te verwezenlijken;
- Het is belangrijk om een duidelijk onderscheid te maken tussen uitsluiting, segregatie, integratie en inclusie;

- Het in stand houden van twee onderwijssystemen, gewoon en speciaal/gesegregeerd, is niet in overeenkomst met de realisatie van inclusief onderwijs;
- Leerlingen met een handicap in gewone klassen plaatsen zonder begeleidende structurele aanpassingen is geen inclusie;
- Inclusief onderwijs veronderstelt een systeem van ondersteuning en middelen voor leerkrachten in scholen op alle niveaus.

⁹ Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2016), *General comment No. 4 (2016) on the right to inclusive education*, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CRPD/C/GC/4&Lang=en.

1.5. Het M-decreet is slechts een eerste stap om het VN-Verdrag waar te maken

GRIP vraagt al jarenlang dat de Vlaamse regering en de overheid zich veel duidelijker uitspreken over de waarde van inclusief onderwijs en inclusief onderwijs erkennen als een recht voor alle kinderen en jongeren. Dit houdt in dat de implementatie van inclusief onderwijs wordt vastgelegd in een degelijk beleidskader, met een duidelijk tijdsplan en met de nodige financiële middelen. Dit laatste kan inhouden dat de beschikbare middelen worden geheroriënteerd, eerder dan dat nieuwe middelen moeten gezocht worden (wat altijd moeilijk ligt in tijden van economische crisis).

Het M-decreet (Decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften) werd op 12 maart 2014 goedgekeurd door het Vlaams Parlement en kwam naar buiten als een belangrijke stap voor de implementatie van het inclusief onderwijs. GRIP meent dat het M-decreet misschien een stap voorwaarts kan zijn, maar ontoereikend is. Ontoereikend om een echte ommezwaai naar inclusief onderwijs mogelijk te maken. Maar ook ontoereikend om tegemoet te komen aan de verplichtingen die voortvloeien uit de ratificatie van het VRPH.

Een goede maatregel is de vervanging van de vage draagkrachtafweging van het GOK-decreet door een afweging van de redelijke aanpassingen. Het basisaanbod van het buitengewoon onderwijs, dat type 1 en type 8 samenvoegt, evolueert ook in de richting van een tijdelijke time-out. Maar er is nood aan een steviger inschrijvingsrecht voor leerlingen die het gemeenschappelijk curriculum niet volgen. Ook door niets te wijzigen aan de middelen voor ondersteuning, valt het M-decreet te licht uit.

1.6. Op welke punten betekent inclusief onderwijs verder gaan dan het M-decreet?

- **Verder gaan betekent zich nog sterker uitspreken over de noodzaak om inclusief onderwijs waar te maken als eerste optie voor alle leerlingen met een handicap.**

Binnen het onderwijsveld is er nood aan een mindshift van het zorgdenken naar een sociaal-mensenrechtenskader. Het is deze mindshift die het VRPH voorschrijft. Vanuit een medische kijk op handicap blijft men wijzen op de nood aan een speciaal en afzonderlijk aanbod en is er een gebrek aan geloof in de zinvolheid en haalbaarheid van leren in grote diversiteit binnen het gewoon onderwijs. Specifiek is er ook een tekort aan geloof in het werken met een individueel aangepast curriculum. De inclusie die het VN-Verdrag voor ogen heeft gaat juist over *meedoen* zonder steeds *mee te kunnen*. In die zin is het belangrijk om erop te wijzen dat het VN-Verdrag het niet heeft over een keuzevrijheid, maar wel degelijk voorschrijft om alle kinderen met een handicap te laten aansluiten bij het gewoon onderwijs. Een inclusief onderwijssysteem dus. Het M-

decreet alsook de huidige beleidsmakers zijn op dit punt evenwel niet duidelijk genoeg. Zonder duidelijk kompas dreigt de tocht heel zwalpend te verlopen. Zonder duidelijk perspectief dreigt het grote veranderingsproces heel inefficiënt doorgevoerd te worden.

- **Verder gaan betekent zorgen voor meer rechtszekerheid bij inschrijving.**

Heel wat vragen van ouders om een inschrijving van een leerling met een handicap worden niet ernstig genomen en niet correct behandeld. Daarbij wordt de regelgeving in verband met het inschrijvingsrecht (vroeger het GOK-decreet, vanaf januari 2015 het M-decreet) vaak niet gevolgd. Er stellen zich zowel problemen bij de inschrijving als tijdens het verdere verloop van de schoolloopbaan. Concreet betekent dit dat leerlingen onwettig geweigerd worden. GRIP maakt reeds vanaf 2010 melding van deze weigeringen onder tafel¹⁰. De VRT-reportage 'Bang voor beperking'¹¹ (Koppen, 4 december 2014) legde dit ook vast door undercover een kleuter met Downsyndroom proberen in te schrijven. Bij 6 van de 8 pogingen resulteerde dit heel vlug in een weigering.

Bij een eerste stand van zaken over het M-decreet, midden 2016, wijzen het Kinderrechtencommissariaat¹² en Unia¹³ op inbreuken op het inschrijvingsrecht en het recht op redelijke aanpassingen. De vaststelling is ook dat de overheid tekortschiet in haar taak om alle leerlingen te beschermen tegen inbreuken op hun rechten en om rechtszekerheid te garanderen. Ook het rapport van het Steunpunt voor Inclusie¹⁴ legt bloot hoe scholen het inschrijvingsrecht omzeilen. Liefst 73% van de onderzochte weigeringen bleken niet conform met het inschrijvingsrecht.

Scholen die weigeren kunnen meestal op begrip rekenen binnen het onderwijsveld. Men meent dat scholen en CLB's best zelf kunnen inschatten wat haalbaar is en waar een leerling les moet volgen (gewoon of buitengewoon onderwijs). Ouders die het recht op inclusief onderwijs voor hun zoon of dochter juridisch willen hard maken, die worden op de korrel genomen. Bovendien kunnen de Commissie inzake Leerlingenrechten en de Vlaamse Bemiddelingscommissie slechts met een heel beperkt mandaat tussenkomen.

---

¹⁰ <http://www.gripvzw.be/onderwijs/281-onderzoek-barrieres-bij-de-zoektocht-naar-geschikte-school.html>

¹¹ <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2170181#>

¹² Kinderrechtencommissariaat (2016), Implementatie M-decreet: tussentijdse evaluatie, <http://www.kinderrechtencommissariaat.be/advies/implementatie-m-decreet-tussentijdse-evaluatie>

¹³ Unia (2016), *Inclusief onderwijs in Vlaanderen – Een tussentijdse analyse*, http://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Tussentijdse_analyse_inclusief_onderwijs-CRPD.pdf.

¹⁴ <http://www.oudersvoorinclusie.be/wp-content/uploads/2016/12/Rapport-Drempels-en-Barri%C3%A8res.pdf>

Om het recht op inclusief onderwijs waar te maken is een stevige en ondubbelzinnige regelgeving m.b.t. het inschrijvingsrecht nodig. Het M-decreet verplicht het bieden van redelijke aanpassingen in het gewoon onderwijs. Zo wordt een einde gemaakt aan de heel subjectieve draagkrachtafweging uit het GOK-decreet. Het is nodig om bij de implementatie van het M-decreet toe te zien dat het inschrijvingsrecht én het recht op redelijke aanpassingen correct toegepast worden voor alle leerlingen, ook voor leerlingen die inclusief onderwijs volgen met een individueel aangepast curriculum. Men kan dit niet uitstellen onder de noemer 'progressieve realisatie van het VN-Verdrag', aangezien redelijke aanpassingen een onmiddellijke werking hebben. Indien dit nodig blijkt – en daar lijkt het toch op – moet gewerkt worden aan bijkomende regelgeving en effectievere maatregelen ter handhaving.

- **Verder gaan betekent de nodige ondersteuning voorzien voor leerlingen met een beperking in het gewoon onderwijs.**

In het M-decreet wordt niets ondernomen om het tekort aan ondersteuning in de gewone school te verhelpen. Ondersteuningsmiddelen worden in Vlaanderen nog steeds afhankelijk gesteld van de plaats waar het kind onderwijs volgt. M.a.w. voor eenzelfde kind zijn er wel middelen beschikbaar als het kind in het buitengewoon onderwijs zit, maar niet als dat kind naar de gewone school gaat. Bij een afweging van redelijke aanpassingen in de context van het gewoon onderwijs dreigt het tekort aan ondersteuning vaak door te wegen in de richting van een weigering.

Ook juridisch experts wezen meteen op de tekortkomingen van het M-decreet op het vlak van ondersteuning:

- Gauthier de Beco: "Het M-decreet voorziet niet in de ondersteuningsmaatregelen voor de progressieve realisatie van het recht op inclusief onderwijs".¹⁵
- Machteld Verbruggen: "Samengevat is het M-decreet een zeer kleine stap voorwaarts, en op sommige punten een serieuze stap achteruit" en "door deze ondersteuning (nog) niet te versterken, maar wel te investeren in uitbouw van het buitengewoon onderwijs, komt de overheid haar verdragsverplichtingen geenszins na".¹⁶

---

¹⁵ G. de Beco, "Het decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (M-decreet). Een eerste stap in de juiste richting?", *TORB* 2014-2015, afl. 1-2, 4.

¹⁶ M. Verbruggen, "Too little too late: (g)een recht op inclusief onderwijs in Vlaanderen", *TvMR*, 2014, nr.2, 8.

2. Ondersteuning in het gewoon onderwijs: stand van zaken en verdere verkenning

2.1. Het actuele tekort aan ondersteuning (GON, ION, ...)

Wanneer ouders kiezen voor inclusief onderwijs voor hun zoon of dochter met een handicap, stoten ze vaak op een tekort aan ondersteuning. Die ondersteuning wordt thans geregeld via GON of ION-begeleiding. Voor heel wat leerlingen is het urenpakket van die ambulante begeleiding uit het buitengewoon onderwijs ontoereikend. Voor kleuters met een verstandelijke beperking (type 2) is die ondersteuning zelfs onbestaande. Voor andere groepen is deze ondersteuning maar in beperkte mate beschikbaar, soms enkel na een verblijf in het buitengewoon onderwijs. Sommige leerlingen kunnen een persoonlijk assistent inschakelen voor de ondersteuning binnen inclusief onderwijs. Dit gebeurt dan op basis van een Persoonlijk Assistentie Budget (PAB) vanuit welzijn. Maar de wachtlijst voor PAB is dramatisch lang. Inclusief onderwijs volgen biedt ook geen voordeel bij het bepalen van prioriteiten bij het VAPH, integendeel.

Er was voorzien om maatregelen te nemen in verband met GON en ION. In dit verband wijzen we op de beslissing genomen door de Vlaamse regering op 15 juli 2011, met name: "na kennisname van de resultaten van lopend wetenschappelijk onderzoek (zomer 2012) over het GON en de projecten inclusief onderwijs (ION) gepaste beleidsmaatregelen uitwerken". De vooropgestelde timing werd evenwel steeds vooruitgeschoven.

Het M-decreet voorziet wel in een waarborgregeling, wat inhoudt dat men opvolgt hoe leerlingenaantallen verschuiven van buitengewoon naar gewoon onderwijs en de middelen in die zin ook laat volgen. Het is goed dat de minister van onderwijs ad rem reageerde door al vanaf het schooljaar 2015-2016 een pre-waarborgregeling uit te werken. Ook de bevrozing van de GON-budgetten was een passende maatregel. Binnen de waarborgregeling kunnen thans goede praktijken ontwikkeld worden die voor aanvullende ondersteuning zorgen. Maar het is duidelijk dat dit ontoereikend is en dat de tijd aangebroken is om over te gaan naar een nieuw en sterker uitgebouwd ondersteuningsmodel.

Het uitblijven van de gepaste ondersteuning voor inclusie in het gewoon onderwijs dreigt leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften uit gezinnen in kansarmoede dubbel te raken. Deze gezinnen komen er minder toe om een oplossing uit te werken voor de ontbrekende ondersteuning, bv. door vrijwilligers en stagiairs erbij te betrekken of ondersteuning met eigen middelen te financieren.

2.2. Er was eens... maatwerk in samenspraak...

Op 16 januari 2004 organiseerden de toenmalige Vlaamse ministers van onderwijs en welzijn (Marleen Vanderpoorten en Adelheid Byttebier) een studiedag over het onderwijs aan leerlingen met bijkomende zorgnoden. Bij herlezing van de teksten wordt duidelijk dat men al 10 jaar rondjes aan het draaien is zonder knopen door te hakken...

In het memorandum dat opgesteld werd voor deze studiedag, had men het over "een billijk financieringssysteem":

"Om de voorgaande aanbevelingen te kunnen realiseren is een aangepast financieringssysteem nodig. De financiering van inclusie moet losgekoppeld worden van de setting waarin het onderwijs de facto plaats vindt. Het toekomstige financieringsmechanisme voor inclusie dient uit te gaan van het principe van de equivalentie van middelen tussen buitengewoon onderwijs en het geheel van extra maatregelen. Daartoe wordt een organiek bekostigingssysteem ontwikkeld zodat de ondersteuning uit verschillende sectoren op flexibele wijze kunnen samengevoegd worden.

Dit bekostigingssysteem dient enerzijds te bestaan uit structuurversterkende maatregelen (uren voor zorgcoördinatie), aangevuld met vormen van "leerlingverbonden" financiering. Deze dient flexibel te zijn naar aard (budget, uren,...), bestemming (technische hulpmiddelen, infrastructuur, assistentie,..) en begunstigen (ouders, scholen, begeleiding, onderwijsexterne ondersteunende diensten). De aanwending van deze middelen gebeurt in ieder geval in samenspraak met alle partners, inzonderheid met de ouders als eerste betrokkenen."

Na het symposium werden discussiegroepen 'Maatwerk in samenspraak' opgezet, met als bedoeling "voort te bouwen op het al gevoerde debat en op zoek te gaan naar meer concrete ondersteuningsmodellen die de mogelijkheid bieden om voor alle leerlingen, in het bijzonder voor leerlingen met specifieke onderwijs- en opvoedingsbehoeften, kwaliteitsvol onderwijs waar te maken." In juni 2004 verscheen een eindrapport van deze discussiegroepen. Daar lezen we een aantal aanbevelingen:

- De opportuniteit of wenselijkheid van meer inclusief onderwijs wordt niet meer in vraag gesteld. De focus is gericht op de hefbomen en hinderpalen bij de realisatie en implementatie van inclusief onderwijs, gekaderd in een ruimere visie op kwaliteitsvol onderwijs, waarbij het welzijnsperspectief evenzeer aan bod komt;

- Deskundige leerkrachten zijn een noodzaak voor een goedwerkende zorgbrede school. Even belangrijk is echter dat deze leerkrachten kunnen samenwerken als een team. Wanneer er daarenboven aan specifieke behoeften moet tegemoet gekomen worden, dient de school te beschikken over of een beroep te kunnen doen op een multidisciplinair zorgteam en een pool van interne of regionale assistenten;
- Aanvaarding van het *anders zijn* is niet vanzelfsprekend in onze maatschappij en dus ook niet in alle scholen. Daar moet bewust en actief aan gewerkt worden. Daarom is het belangrijk een schoolcultuur te stimuleren die open staat voor diversiteit;
- Welke de aard van de ondersteunende maatregelen ook is, steeds zal een financieringsmechanisme gevonden moeten worden om deze extra ondersteuning ook effectief te realiseren. Er werden een zestal ondersteuningsmodellen verkend;
- Een blijvend aandachtspunt qua financiering is de afstemming met maatregelen die uitgaan van andere beleidsdomeinen (federaal en op het niveau van de gemeenschappen) en die erop gericht zijn personen met een handicap te ondersteunen. Er is nood aan een integrale benadering, waarbij verschillende overheidsinstanties zijn betrokken: onderwijs, welzijn, RIZIV en tewerkstelling.

2.3. Onderzoek naar de kostprijs van inclusief onderwijs

In opdracht van GRIP werd in de periode 2006-2008 onderzoek gedaan naar de kostprijs van inclusief onderwijs. Het HIVA en de KHLeuven stelden vast dat het vooral de ouders zijn die de prijs betalen voor bijkomende ondersteuning in het gewoon onderwijs. Opvallend is dat de kostprijs voor de overheid om inclusief onderwijs uit te werken een stuk lager geschat werd dan de kostprijs voor het buitengewoon onderwijs.¹⁷

Naar aanleiding van de resultaten van dit onderzoek, formuleerde GRIP in 2008 reeds een aantal beleidsvoorstellen, waarbij een driedelig financieringssysteem werd naar voren geschoven:

- **Scholen krijgen een bijkomende subsidiëring voor hun algemene werking** (systeemgericht) wanneer ze kunnen aantonen (kwantitatief en kwalitatief) dat ze open staan voor en investeren in de leezorg voor leerlingen met handicap;
- **Ouders beheren een leerlinggebonden budget** (directe financiering) om, in samenspraak met de scholen, te investeren in de individuele ondersteuning van de leerling met een handicap;

¹⁷ Onderzoek naar de kostprijs van inclusief onderwijs. <http://www.gripvzw.be/onderwijs/218-persconferentie-de-kostprijs-van-inclusief-onderwijs.html>

- **De overheid investeert in een structurele ondersteuning van het inclusief onderwijs**, wat in de eerstkomende jaren een extra investering inhoudt voor de reconversie. Er is ook nood aan een expertisepunt.

2.4. Uitgebreid onderzoek over GON en ION

De Vlaamse praktijk van GON en ION werd in 2010 grondig onderzocht in een onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek.¹⁸ De resultaten van dit onderzoek zijn beschikbaar sinds januari 2013. Wat meteen opvalt is dat er de voorbije 4 jaar nog niets gedaan is met de conclusies van dit veelbesproken onderzoek. We zetten hier een aantal vaststellingen en aanbevelingen in de verf die relevant zijn m.b.t. het te ontwikkelen ondersteuningsmodel.

Vaststellingen:

- In Vlaanderen maakt een heterogene groep leerlingen gebruik van GON en ION. Het gaat om een grote groep jongens en meisjes met een breed leeftijdsbereik die omwille van lichte, matige of ernstige functiebeperkingen extra ondersteuning nodig hebben binnen de schoolse context;
- Het initiatief tot GON en ION wordt vaak door de ouders genomen die in de meerderheid van de gevallen beroepsactief en hoger opgeleid zijn;
- De voornaamste bekommernis is dat het aantal uren te weinig afgestemd is op de onderwijsleerbehoefte van de leerling en teveel op de diagnose van de leerling waardoor sommige leerlingen te weinig en andere leerlingen teveel ondersteuning krijgen. Daarenboven kunnen deze uren niet flexibel genoeg ingezet worden;
- De GON- of ION-ondersteuning wordt meestal geboden vanuit een integratie-visie waarbij de nadruk ligt op klasexterne, individuele, leerlinggerichte onderwijskundige ondersteuning. Toch merken we in een aantal gevallen ook een inclusie-visie waarbij GON-begeleiders klasinterne, groepsgerichte ondersteuning bieden en daarnaast ook de leerkracht en het schoolteam ondersteunen;

---

¹⁸ Onderzoek naar de actuele situatie in het geïntegreerd en inclusief onderwijs. GON en ION anno 2012 (OBPWO 10.01) Beleidssamenvatting.
[http://www.coc.be/files/newsitems/.603/BELEIDSSAMENVATTING_OBPWO_2013\[1\].pdf](http://www.coc.be/files/newsitems/.603/BELEIDSSAMENVATTING_OBPWO_2013[1].pdf)

- Zowel op niveau van de leerling, de klas en de school is er heel wat in beweging in de richting van meer inclusief onderwijs. Toch merken we dat deze beweging zich met verschillende snelheden doorzet. Een duidelijk beleid over inclusief onderwijs en meer specifiek over GON en ION kan deze beweging stimuleren en consolideren.

Aanbevelingen:

- Een aanpassing van de reglementering in de richting van een onderwijsleerprobleem als een afstemmingsprobleem dringt zich op. Hierbij wordt de invulling van de ondersteuning gebaseerd op een handelingsgerichte analyse van de noden van de leerling;
- Een verdere uitbouw en versterking van de interne zorgwerking van scholen voor gewoon onderwijs kan ervoor zorgen dat binnen de school aan heel wat noden van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften tegemoet gekomen wordt zonder dat ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs (GON en ION) nodig is;
- Daarnaast is er nood aan algemene expertise vanuit het buitengewoon onderwijs. Deze expertise is type-onafhankelijk en richt zich op de ondersteuning van de leerkrachten en het schoolteam in het gewoon onderwijs;
- Voor een beperkt aantal leerlingen blijft nood aan type-specifieke specialistische expertise vanuit het buitengewoon onderwijs. Het betreft hier bijvoorbeeld technische kennis over gebruik van hulpmiddelen;
- Het idee dat men een attest buitengewoon onderwijs nodig heeft om onderwijs te volgen in het gewoon onderwijs, is niet in lijn met het internationaal gedachtengoed over inclusief onderwijs. Een attest buitengewoon onderwijs geeft net aan dat het buitengewoon onderwijs is aangewezen en de mogelijkheden in het gewoon onderwijs zijn uitgeput; een redenering die niet opgaat voor GON/ION-leerlingen;
- Knelpunten in verband met de arbeidsvoorwaarden van de GON/ION-begeleider wijzen op de noodzaak tot het installeren van een volwaardig statuut van GON-begeleider.

2.5. Er zijn ook leerlingen die het recht op onderwijs worden ontzegd: de niet-schoolgaanden

In Vlaanderen bestaat een systeem van 'vrijstelling van de leerplicht'. Daardoor moeten of kunnen niet alle kinderen en jongeren met een handicap deelnemen aan het onderwijs. Dit gaat over meer dan 500 kinderen die worden opgevangen in dagcentra en internaten voor niet-schoolgaanden. Dit laat toe aan scholen, ook scholen voor buitengewoon onderwijs, om voorwaarden te stellen aan leerlingen voor deelname aan het onderwijs, bv. minimale ontwikkelingsleeftijd en een bepaald niveau van zelfredzaamheid.

Een commissie van academici en beleidsmedewerkers, onder voorzitterschap van Prof. Dr. Bea Maes (KULeuven), adviseert om het systeem van vrijstelling van de leerplicht te vervangen door een systeem waarin voor kinderen met zeer intensieve zorg- en ondersteuningsbehoeften een individueel onderwijs- en hulpaanbod op maat gerealiseerd wordt. Bij de uitwerking van een nieuw ondersteuningsmodel wordt best ook rekening gehouden met de aanbevelingen van deze commissie.¹⁹

Een heel interessant voorstel is om op regelmatige basis een rondetafel te organiseren om samen met de ouders en de betrokkenen uit onderwijs, welzijn en gezondheidszorg na te denken over een passend onderwijs- en hulparrangement voor een kind. Dit aanbod wordt vastgelegd in een geïntegreerd onderwijs- en ondersteuningsplan, waarmee dan beroep moet kunnen gedaan worden op flexibele financieringsmogelijkheden.

2.6. Tekort aan ondersteuning is in strijd met het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap.

In heel wat situaties stoten ouders en scholen die open staan voor inclusief onderwijs op een tekort aan middelen voor ondersteuning. Dat is een grote onrechtvaardigheid, want er is geen gebrek aan middelen. De middelen zijn immers wel beschikbaar als men kiest voor buitengewoon onderwijs.

Deze ongelijkheid is ook in strijd met het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap. Machteld Verbruggen, expert onderwijsrecht, stelde eerder reeds: "Vijf jaar na de inwerkingtreding van het CRPD kan Vlaanderen zich echter niet meer beroepen op het ontbreken van voldoende middelen om een adequate ondersteuning van leerlingen met een beperking in het gewone onderwijs te organiseren."²⁰

¹⁹ Bea Maes, et al, "Rapport Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht", 2015, 85 p.

²⁰ M. Verbruggen, "Too little too late: (g)een recht op inclusief onderwijs in Vlaanderen", *TvMR*, 2014, nr.2, 8.

2.7. Kosten inclusief onderwijs zijn niet duurder, in tegendeel

Een veel gehoorde vraag binnen de discussie over inclusief onderwijs is de vraag naar de kostprijs. Meestal wordt opgeworpen dat inclusief onderwijs duurder is dan buitengewoon onderwijs. Maar wat weten we daarover?

Die vraag werd 20 jaar geleden al gesteld in landen die de stap hebben gezet naar inclusief onderwijs... . Er is ondertussen een pak onderzoek dat de stelling ondersteunt dat inclusief onderwijs vanuit kostenperspectief niet alleen goedkoper is maar ook efficiënter en effectiever.

Een van de duidelijkste cijfers komt uit onderzoek van de OESO (OECD)²¹, dat een ratio heeft becijferd van 1.2:1 speciaal onderwijs / inclusief onderwijs:

"In the detailed studies carried out by OECD, following visits to countries and schools, OECD (1999) concluded that the per capita cost of special education is higher than that of regular education."

"It is also generally agreed that inclusive settings are less expensive than segregated settings. OECD found that a common ratio of about 1.2:1, special provision to inclusive provision. Although they noted that in some countries the ratio was substantially higher."

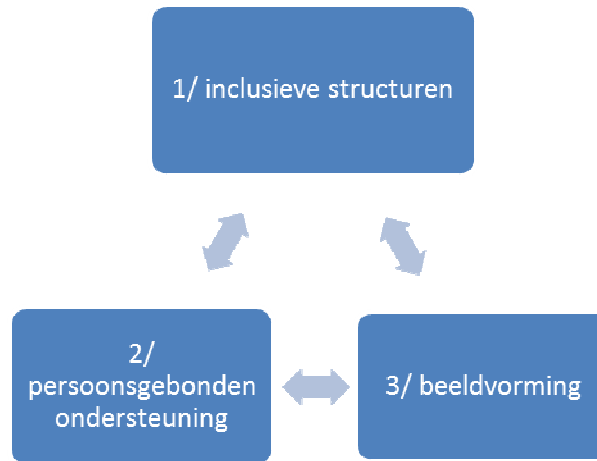
2.8. Ondersteuning binnen onderwijs vanuit een algemene visie op ondersteuning om te leven in de maatschappij

Vanuit GRIP schuiven we een model met drie pijlers naar voren om leven in de maatschappij mogelijk te maken:

- 1) Structuren en systemen die open staan en klaar zijn voor diversiteit en een praktijk van redelijke aanpassingen;
- 2) Persoonsgebonden ondersteuning om op gelijke voet deel te nemen aan de maatschappij;
- 3) Een kijk op handicap die uitgaat van diversiteit als norm en diversiteit als realiteit.

---

²¹ OECD (1999), *Inclusive Education at Work: Including Students with Disabilities in Mainstream Schools*, Paris.

Deze 3 pijlers willen we voor ogen houden bij de uitwerking van een ondersteuningsmodel en het onderliggende financieringsmodel. Concreet houdt dit in dat we ervoor pleiten om de systeemgerichte financiering van scholen waar nodig aan te vullen met persoonsgebonden financiering. Hiermee maken we een onderscheid tussen onderwijs als een collectief aanbod en ondersteuning als een individueel aanbod.

3. Adviezen van GRIP voor de verdere uitwerking van een ondersteuningsmodel inclusief onderwijs

3.1. Er is dringend nood aan voldoende, gepaste ondersteuning in het gewoon onderwijs om inclusie waar te maken

Er is nood aan een grondige hertekening van de ondersteuning die aan leerlingen met een handicap of meer algemeen, leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften, wordt geboden. Er is ook nood aan grondig debat over de rol en positie van het buitengewoon onderwijs.

De hoge urgentie is duidelijk:

- De nood is heel groot. Zowel vanuit ouders als vanuit leerkrachten wordt sinds de invoering van het M-decreet gewezen op tekorten op het vlak van ondersteuning;
- Het inschrijvingsrecht is afhankelijk van de ondersteuning, waarbij de facto leerlingen geweigerd worden in het gewoon onderwijs omwille van tekorten op het vlak van ondersteuning;
- Het tekort aan middelen voor ondersteuning in het gewoon onderwijs staat in schril contrast met de middelen die, voor diezelfde leerlingen, beschikbaar zijn in het buitengewoon onderwijs;
- De besprekingen lopen al heel lang, meer dan 10 jaar;
- Het M-decreet werd 3 jaar geleden goedgekeurd en er werd meteen op dit hiaat gewezen;
- Het welslagen van het M-decreet staat nu op het spel;
- Het VN-Verdrag stelt duidelijke verwachtingen op het vlak van middelen voor ondersteuning en op het vlak van progressieve realisatie.

Er is meer dan ooit nood aan dringende maatregelen, best met een duidelijk perspectief, maar ook met een wezenlijke impact op korte termijn. Drie jaar na de goedkeuring van het M-decreet is er geen beleidsruimte om dit op de lange baan te schuiven, bv. bij wijze van nog een overgangsjaar. Het nieuwe ondersteuningsmodel dient van start te gaan vanaf het schooljaar 2017-2018, anders kan men moeilijk nog spreken van een "uitvoering van het M-decreet". We verwachten dat dit ertoe leidt dat er een garantie geboden wordt aan alle leerlingen met een handicap (en hun ouders en leerkrachten) dat ze voldoende ondersteuning krijgen in het gewoon onderwijs en niet langer omwille van een tekort aan ondersteuning doorverwezen worden naar het buitengewoon onderwijs. Dit ook voor leerlingen met een IAC (individueel aangepast curriculum) en/of verhoogde zorgnood.

Advies 1:

Vanaf het schooljaar 2017-2018 dient een nieuw ondersteuningsmodel bij te dragen tot de realisatie van inclusief onderwijs in Vlaanderen door voldoende, gepaste ondersteuning te voorzien voor alle leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs.

3.2. Ondersteuning op basis van de specifieke ondersteuningsbehoeften in plaats van de medische diagnose

Bij de ondersteuning van leerlingen met een handicap wordt nog altijd aanbodgestuurd gewerkt in plaats van vraaggestuurd. Dit gebeurt op basis van een medisch model, waarbij medische diagnoses doorslaggevend zijn voor het vastleggen van de ondersteuning. Er wordt te weinig een analyse gemaakt van de specifieke ondersteuningbehoeften van een leerling. Ondersteuning (bv. GON-begeleiding) wordt aangeboden op basis van het aanbod voor een groep kinderen en jongeren gedefinieerd op basis van een gemeenschappelijke stoornis en/of criterium. Bv. 2u per week voor een leerling met gehoorstoornis. Dit medische model draagt er in sterke mate toe bij dat diagnosestelling heel snel neerkomt op doorverwijzing naar het buitengewoon onderwijs. Ook de minister van onderwijs gaf aan te willen evolueren naar een toestand waar niet met de stoornis, maar met de specifieke behoeften van het kind rekening wordt gehouden. (Minister Crevits, Commissie Onderwijs, 24 september 2015).

Het is dus hoognodig om een ondersteuningsmodel te hanteren waarbij vertrokken wordt van de onderwijsbehoeften van de leerling met specifieke ondersteuningsbehoeften. Dit houdt in dat niet langer met vaste, stoornisgebonden, ondersteuningspakketten (bv. 2u of 4u GON) gewerkt wordt, maar wel met flexibele, individueel bepaalde middelen voor ondersteuning. Daarbij dient de focus enerzijds te liggen op de individuele ondersteuningsbehoeften van de betrokken leerling en anderzijds op de pedagogisch-didactische relatie leerkracht-leerling en de klascontext.

Advies 2:

Ondersteuning voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften vertrekt niet langer vanuit de medische diagnose, maar is gebaseerd op een analyse van de onderwijsbehoeften van de leerling en de specifieke onderwijscontext.

Bijkomende opmerking: een onderscheid maken tussen de onderwijsbehoeften van leerlingen en de ondersteuningsbehoeften van individuele leraren / schoolteams is aangewezen. Dit om te vermijden dat een te hoge en soms subjectieve ondersteuningsbehoeften van leerkrachten als argument zou worden aangehaald voor weigering.

3.3. Ondersteuning in het inclusief onderwijs zonder verwijzing naar het buitengewoon onderwijs

Het is opvallend dat het M-decreet het heeft over een "verslag dat toegang geeft tot buitengewoon onderwijs" wanneer met redelijke aanpassingen het gemeenschappelijk curriculum niet verder kan aangehouden worden.

Dit taalgebruik is een bevestiging van de stelling dat in Vlaanderen, zelfs met het M-decreet, het buitengewoon onderwijs als eerste oplossing naar voren wordt geschoven voor leerlingen die nood hebben aan een individueel aangepast curriculum. Het is vanuit een sociaal model aangewezen dit te benoemen als een "verslag dat recht geeft op een individueel aangepast curriculum", los van de context gewoon of buitengewoon onderwijs.

Ook de typologie van het buitengewoon onderwijs wordt hierbij best verlaten.

Advies 3

De ondersteuning waar leerlingen met een handicap recht op hebben in het gewoon onderwijs mag qua naamgeving niet verwijzen naar het buitengewoon onderwijs of types binnen het buitengewoon onderwijs.

3.4. Respect voor de rol en positie van ouders en jongeren

Vanuit het principe van de vrije schoolkeuze, kiezen ouders en jongeren zelf de school waar ze naartoe gaan. Het is nodig om de keuzevrijheid en betrokkenheid van de ouders en jongeren ook bij de concrete uitwerking van de ondersteuning voor ogen te houden.

Onderwijs is een collectief gebeuren. Maar een individueel recht op ondersteuning houdt in dat hoe meer de ondersteuning specifiek en geïndividualiseerd verloopt, hoe meer de regie in handen van de persoon of ouders komt. Een individueel recht op ondersteuning betekent dat terdege rekening gehouden wordt met ieders eigenheid. Elke burger en ook elke persoon met een handicap is anders en heeft een eigen ondersteuningsbehoeften. Dit kadert ook binnen een emancipatorische

shift van gehandicaptenzorg naar ondersteuning van personen met een handicap. Het is wezenlijk dat ook het *eigenaarschap* verschuift: traditioneel is de zorg in handen van de zorgaanbieder (ook bij *vraaggestuurde zorg*), de ondersteuning dient in handen te komen van de persoon met een handicap zelf, overeenkomstig het recht op zelfbeschikking. Twee absolute basisprincipes van persoonsgebonden ondersteuning zijn:

- 1) de ondersteuning is op maat van het individu;
- 2) de persoon heeft er zelf zeggenschap en controle (eigenaarschap) over.

In dit verband is er waakzaamheid geboden dat samenwerkingsverbanden tussen scholen (gewoon en buitengewoon onderwijs) geen dwingende keuzes opleggen over keuzes op het vlak van ondersteuning binnen het gewoon onderwijs.

Advies 4

Ouders en jongeren dienen medezeggenschap en controle te krijgen over de middelen voor ondersteuning binnen het inclusief onderwijs. Samenwerkingsverbanden tussen scholen mogen dan ook geen dwingende keuzes opleggen op het vlak van ondersteuning.

3.5. Regie voor ondersteuning in het gewoon onderwijs weghalen bij het buitengewoon onderwijs en toekennen aan de gewone school én de ouders

Het is wezenlijk dat de regie voor de ondersteuning in het gewoon onderwijs in handen komt van het gewoon onderwijs en de ouders.

In termen van modellen van financiering staan we heel kritisch tegenover het al te zeer vasthouden aan een samenwerkingsmodel tussen gewoon en buitengewoon onderwijs, waarbij de regie en de middelen al te zeer in handen blijven van het buitengewoon onderwijs.

We pleiten dus voor leerlinggebonden budgetten voor ondersteuning in het inclusief onderwijs, soms ook rugzakfinanciering genoemd. Deze financiering via leerlinggebonden middelen dient toegepast te worden vanaf het moment dat de ondersteuning een meer individueel karakter krijgt. Wanneer we dit afstemmen op het zorgcontinuüm dan zijn leerlinggebonden budgetten zeker aangewezen in fase 3 (IAC), maar mogelijks ook binnen fase 2 (uitbreiding van zorg).

Er mogen hoe dan ook geen financiële gevolgen verbonden zijn aan de keuze tussen gewoon of buitengewoon onderwijs. Zo zou het uitgesloten moeten zijn dat leerlingen wegens een tekort aan middelen voor ondersteuning in het gewoon onderwijs kunnen geweigerd worden, terwijl er een groter pakket middelen voor ondersteuning klaar staat bij doorverwijzing naar het buitengewoon onderwijs. Op middellange termijn kan een leerlinggebonden financiering dit onderscheid wegwerken door voor iedere leerling een ondersteuningsbudget te bepalen dat op gelijke basis kan aangewend worden in het buitengewoon of het gewoon onderwijs.

Advies 5

De middelen voor ondersteuning van leerlingen met een handicap in het inclusief onderwijs worden in de fase van zorg op maat best leerlinggebonden toegekend aan de school voor gewoon onderwijs én aan de ouders.

3.6. Drietrapsfinanciering voor de ondersteuning van leerlingen met specifieke leernoden / leerlingen met een beperking in het gewoon onderwijs

Als synthese van bovenstaande aanbevelingen, stellen we vanuit GRIP een drietrapsfinanciering voor. Dit houdt concreet in dat de financiering van de ondersteuning bij het schoolgaan niet enkel een collectief verhaal is, maar ook een individueel verhaal. Vanuit onderwijs zal dit een andere benadering vragen, want onderwijs wordt nu vooral als collectief aanbod uitgewerkt.

We hebben 3 trappen voor ogen die mogelijks samenvallen met de indeling van het huidige zorgcontinuüm:

TRAP 1 = brede basis (fase 0 en 1 van het zorgcontinuüm).

Scholen kunnen rekenen op voldoende middelen om alle leerlingen binnen basiszorg en verhoogde zorg intern voldoende en kwalitatief te ondersteunen.

TRAP 2 = uitbreiding van zorg (fase 2 van het zorgcontinuüm).

Scholen voor gewoon onderwijs krijgen budget voor een extra, systeemgerichte ondersteuning voor (geïdentificeerde) leerlingen binnen de fase van uitbreiding van zorg (leerlingen met een gemotiveerd verslag). Ze krijgen daarbij ruime marge (beleidsvoerend vermogen) in de besteding van deze middelen. Vanaf deze fase is ook leerlinggebonden ondersteuning mogelijk (vroegere GON) en kan naast een

systeemgerichte financiering ook een leerlinggebonden financiering toegepast worden.

TRAP 3 = zorg op maat (fase 3 van het zorgcontinuüm).

Het genereren van middelen bij leerlingen in fase 3 (IAC of verslag voor toegang tot buitengewoon onderwijs) verloopt leerlinggebonden (leerlinggebonden financiering). Het pakket aan middelen voor ondersteuning wordt beheerd in onderling overleg tussen de ouders en de school voor gewoon onderwijs. Dit maakt het ook mogelijk om dit leerlinggebonden budget te combineren met persoonsgebonden budget uit welzijn (bv. gemengde financiering van assistenten).

Advies 6

Een drietrapsstelsel is de meest aangewezen werkwijze bij de financiering van de ondersteuning. In trap 1 worden er voldoende middelen voorzien voor alle scholen om een zorgbreed beleid te voeren. Bij uitbreiding van zorg verloopt de financiering systeemgericht op basis van geïdentificeerde leerlingen per school. Bij zorg op maat wordt gewerkt met leerlinggebonden financiering in medebeheer door de ouders.

3.7. De nood aan persoonlijke assistentie opnemen in het ondersteuningsmodel

Om een effectief ondersteuningsmodel uit te bouwen zal de minister van onderwijs haar collega's binnen de Vlaamse en federale regering aanspreken om middelen voor ondersteuning binnen hun beleidsdomeinen te heroriënteren en prioritair in te zetten voor inclusief onderwijs.

In de eerste plaats dient persoonlijke assistentie opgenomen te worden in het ondersteuningsmodel. Zonder zal men immers nooit kunnen tegemoet komen aan de gestelde vragen op dit vlak.

Vanuit het pleidooi voor geïntegreerde ondersteuningsbudgetten menen wij dat de persoonsgebonden ondersteuningsbudgetten dienen gefinancierd te worden door het beleidsdomein Welzijn. Voor de invulling daarvan hebben we de praktijken, richtlijnen en mogelijkheden van het PAB voor ogen. Binnen de huidige context van de wachtlijsten en het prioriteringsbeleid zal het aangewezen zijn om het beleidsdomein Welzijn op zijn verantwoordelijkheid te wijzen. In het voorjaar van 2015 werden bv. maar een 40-tal PAB-budgetten toegekend aan minderjarigen. Het VAPH kan niet eens antwoorden op de vraag hoeveel van die PAB's worden ingezet bij inclusief onderwijs. We schatten ook in dat vragen om een PAB een lagere prioriteit kennen dan een vraag tot opname in semi-internaat of internaat. Wat de keuze voor inclusief onderwijs natuurlijk bemoeilijkt.

Aansluitend bij ons voorstel om binnen een drietrapsstelsel voor leerlingen in fase 3 met een leerlinggebonden budget te werken, moet het mogelijk gemaakt worden om een persoonsgebonden budget vanuit welzijn te combineren met een leerlinggebonden budget vanuit onderwijs.

Advies 7

Het beleidsdomein welzijn moet dringend veel meer persoonlijke assistentiebudgetten (PAB's) beschikbaar stellen voor leerlingen met een handicap die naar de gewone school gaan. Het huidige uitbreidingsbeleid is immers ontoereikend en zet een rem op de ontwikkeling van inclusief onderwijs.

3.8. Extra therapie, zoals logo en kiné, mee opnemen in het ondersteuningsmodel

Regelingen rond (terugbetaling) van logo en kiné zijn ontstaan ten tijde van het duaal systeem gewoon/buitengewoon onderwijs. Het is aangewezen om binnen het nieuw te ontwikkelen ondersteuningsmodel dit ook mee te nemen. Daarnaast dient ook het probleem rond de medische handelingen een inclusie-gerichte oplossing te krijgen.

Dit mag evenwel niet verward worden met de vaststelling dat heel wat leerlingen met mildere leerproblemen beroep doen op logo en kiné wegens tekorten op het vlak van leerzorg binnen de gewone school. Wij hebben hier leerlingen voor ogen met een heel duidelijke nood aan logopedie en kiné, waar binnen het buitengewoon onderwijs (meestal gratis) aan tegemoet gekomen wordt. Binnen het gewoon onderwijs stoten deze leerlingen echter op een reeks knelpunten die verband houden met regelgeving zowel op Vlaams niveau als op federaal niveau. Afstemmen met het federale niveau zal hiertoe aangewezen zijn teneinde nieuwe, gepaste regelgeving te ontwikkelen die aansluit bij de verdere ontwikkeling van inclusief onderwijs.

Advies 8

In samenwerking met de federale overheid dient nieuwe regelgeving te worden uitgewerkt die het mogelijk maakt om logo en kiné te laten aansluiten bij het inclusief onderwijs.

3.9. Ondersteuning voor alle leerlingen en vanaf het moment dat er een nood is aan ondersteuning

Ongeacht de aard of graad van de beperking, dus ook ongeacht de fase van het zorgcontinuüm waar leerlingen zich in bevinden, dient de nodige en gepaste ondersteuning ter beschikking gesteld te worden. Deze ondersteuning moet ook beschikbaar zijn vanaf het moment dat die nood wordt vastgelegd, los van het moment in het schooljaar.

Het is aangewezen om bijzondere aandacht te besteden aan bepaalde groepen die dreigen uit het oog verloren te worden:

- Leerlingen met een verstandelijke beperking krijgen thans geen ondersteuning in het gewoon kleuter onderwijs, zelfs niet met een verslag voor toegang tot het buitengewoon onderwijs;
- De vraag stelt zich in hoeverre leerlingen met specifieke leerproblemen en emotionele/gedragsproblemen in het lager en secundair onderwijs, voor ze doorverwezen worden naar het buitengewoon onderwijs, wel op gepaste leerzorg kunnen rekenen. Een grondige evaluatie van de ondersteuning binnen de fase van basiszorg en verhoogde zorg is aangewezen. Op dit punt lijkt een beoordeling van de aangewende middelen alsook externe kwaliteitsbewaking aangewezen.

Advies 9

Om ondersteuning te garanderen voor alle leerlingen en vanaf het moment dat er een nood is aan ondersteuning zal naar bepaalde leerlingengroepen specifieke aandacht dienen uit te gaan. Zo bijvoorbeeld kleuters met een verstandelijke beperking en leerlingen met leerproblemen en emotionele/gedragsproblemen.

3.10. Alle beschikbare middelen moeten benut worden

Er zijn geen exacte data die een vergelijking mogelijk maken tussen de financiële inspanningen voor het buitengewoon onderwijs en voor het inclusief onderwijs. Eén gegeven is toch wel significant: een leerling in het gewoon basisonderwijs kost de Vlaamse overheid gemiddeld 5.030 euro per jaar, terwijl dit voor het buitengewoon basisonderwijs 15.891 euro per jaar is. In het gewoon secundair kost een leerling de overheid gemiddeld 8.589 euro per jaar, terwijl dit in het buitengewoon secundair onderwijs gemiddeld 19.460 euro per jaar is. (Vlaams onderwijs in cijfers, schooljaar 2012-2013, 16 en 22²²). Een leerling in het buitengewoon onderwijs kost de overheid gemiddeld 10.000 euro per jaar meer dan een leerling in het

²² http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2012-2013/VONC_2012-2013/VONC_2012-2013_NL_Integraal.pdf

gewoon onderwijs. (En dit zonder dat wetenschappelijk bewezen is dat die leerling in het buitengewoon onderwijs beter ontwikkelt).

Wat we ook weten is dat het buitengewoon leerlingenvervoer jaarlijks Vlaanderen ongeveer 65 miljoen euro kost. Wanneer leerlingen de kans krijgen om inclusief onderwijs te volgen in de school in de buurt, valt deze kost grotendeels weg.

De middelen die besteed worden aan het buitengewoon onderwijs vormen een belangrijk element bij de vraag naar een progressieve realisatie van het VRPH. Het VRPH legt vast dat economische, sociale en culturele rechten geleidelijk moeten worden gerealiseerd "met volledige gebruikmaking van de ter beschikking staande hulpbronnen". Het aangehaalde onevenwicht in investering in het niet inclusief buitengewoon onderwijs t.a.v. de investering in het inclusief onderwijs, is in strijd met het principe van maximaal gebruikmaken van beschikbare hulpbronnen.

Hoe dan ook: zonder het voorop stellen van minimaal een equivalent aan middelen voor ondersteuning binnen gewoon en buitengewoon onderwijs, kan er geen sprake zijn van een recht op ondersteuning en kan er overeenkomstig ook geen sprake zijn van een recht op inclusief onderwijs. Vanuit de verplichting tot progressieve realisatie binnen het VRPH ("inzetten van alle beschikbare middelen") komt het aanhouden van deze ongelijkheid in middelen voor ondersteuning immers neer op een schending van het VN-Verdrag. En België zal hier in 2019 terug op worden beoordeeld.

Advies 10

Leerlingen met een handicap dienen over minimaal dezelfde middelen te beschikken voor ondersteuning binnen het gewoon onderwijs als binnen het buitengewoon onderwijs.

3.11. Ondersteuning dient het inschrijvingsrecht te versterken.

Een tekort aan ondersteuning vormt voor scholen, terecht of onterecht, een reden voor weigering. Dit kan gebeuren bij een inschrijving, maar evenzeer na verloop van tijd. De motivatie voor een weigering dient te gebeuren door het aantonen van de disproportionaliteit van de redelijke aanpassingen. Juridisch-theoretisch kan men misschien wel een onderscheid maken tussen redelijke aanpassingen en ondersteuning, maar in de praktijk valt dit onder dezelfde afweging.

Opvallend daarbij is dat dan meestal verwezen wordt naar het buitengewoon onderwijs. Men gaat er van uit dat de ondersteuning die niet beschikbaar is in het gewoon onderwijs, wel geboden kan worden in het buitengewoon onderwijs.

Punt is dat een tekort aan ondersteuning nu in feite de achillespees is van het recht op inschrijving. Bij de hervorming van de ondersteuning dient dus voldoende ondersteuning voorzien te worden, zodat het recht op ondersteuning niet langer het recht op inschrijving doet wankelen.

Daarbij zou het aangewezen zijn dat er een equivalent aan middelen komt tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs, zodat een tekort aan ondersteuning geen reden meer kan zijn voor een doorverwijzing naar het buitengewoon onderwijs. Het is aangewezen om op dit punt het inschrijvingsrecht te monitoren.

Advies 11

De overheid dient door een handhavingsbeleid en door monitoring erop toe te zien dat een tekort aan middelen voor ondersteuning (enerzijds voor leerlingen, anderzijds voor scholen en leerkrachten) geen ontorechte reden kan zijn tot weigering van een inschrijving in het gewoon onderwijs.

3.12. Ondersteuning bij de overgang van onderwijs naar werk

Inclusie stopt niet op het einde van het secundair onderwijs. In ideale omstandigheden zou inclusie in het onderwijs juist een hefboom moeten zijn voor inclusie in het verdere leven. Na het secundair onderwijs moet het mogelijk zijn om door te stromen naar inclusief hoger of universitair onderwijs. Daar gaan we hier niet verder op in. Voor heel wat jongeren met een handicap is het na het secundair een grote uitdaging om werk aan te vatten. In dit verband willen we verwijzen naar een ander artikel in het VN-Verdrag, namelijk artikel 27 dat erop wijst dat personen met een handicap recht hebben op tewerkstelling in de reguliere economie.

Bij de overgang van school naar werk hebben jongeren met een arbeidshandicap nood aan specifieke ondersteuning. Aandacht dient uit te gaan naar *een warme overdracht* alsook naar de uitwerking van stages binnen onderwijs. Binnen deze stages stelt zich ook een specifieke nood aan ondersteuning, waar vaak aan voorbij gegaan wordt met als resultaat dat deze leerlingen geen stage kunnen volgen.

Advies 12

Bij de uitwerking van het ondersteuningsmodel dient voldoende aandacht uit te gaan naar de overgang van onderwijs naar werk, bijvoorbeeld door werk te maken van voldoende ondersteuning binnen stages.

3.13. Een goed statuut voor kwaliteitsvolle ondersteuners

We vinden het aangewezen dat alle aspecten van de tewerkstelling van de ondersteuners ten gronde worden uitgewerkt. De opdrachten die ondersteuners opnemen dienen gewaardeerd te worden met de gepaste job-voorwaarden. Dit heeft een heel duidelijke impact op de kwaliteit van deze personeelsleden. Hierin volgen we de stelling van de onderwijsvakbonden: "Het nieuwe ondersteuningsmodel heeft pas kans op slagen als ondersteuner een aantrekkelijk beroep wordt".²³ We vertrekken op dit vlak duidelijk vanuit een negatieve situatie. We dienen te vermijden dat tekorten wegwerken en een te strikte klemtoon op het behoud van tewerkstelling een rem zouden betekenen op de richting en het tempo van de ontwikkeling van het ondersteuningsmodel.

Advies 13

De opdrachten die ondersteuners opnemen binnen inclusief onderwijs dienen gewaardeerd te worden met gepaste job-voorwaarden en statuut.

3.14. Het verband met andere dossiers binnen onderwijs

Het ondersteuningsmodel kan niet los gezien worden van een aantal andere dossiers die ook verband houden met het M-decreet, zoals het inschrijvingsrecht, de vrijstelling van de leerplicht en de certificering. Op korte termijn zijn duidelijke maatregelen nodig om knelpunten of onduidelijkheden bij deze thema's weg te werken.

Advies 14

Om stappen te kunnen zetten op het vlak van ondersteuning binnen het inclusief onderwijs, zijn op korte termijn maatregelen nodig om knelpunten of onduidelijkheden weg te werken op het vlak van het inschrijvingsrecht, de vrijstelling van de leerplicht en de certificering.

²³ Brandpunt december 2016, p7.

Tot slot

Na de opstart van het M-decreet ligt de focus nu op de ondersteuning in het gewoon onderwijs. We staan op een heel belangrijk kruispunt in het Vlaams onderwijsbeleid: ofwel slaan we de weg in van *inclusie-light* ofwel zorgen we voor de nodige power-boost om de tocht richting echt inclusief onderwijs verder te zetten.

Het is aan de minister van onderwijs en aan de Vlaamse regering om de nodige, dringende maatregelen te nemen. GRIP meent dat zonder nieuwe gepaste maatregelen, Vlaanderen verzaakt aan het engagement om met alle beschikbare middelen werk te maken van één inclusief onderwijssysteem. Het ondersteuningsmodel dat men vanaf 1 september 2017 in voege wil laten treden zal dus erop of eronder zijn. GRIP zal de voorstellen voor dit ondersteuningsmodel beoordelen vanuit het kader en de aanbeveling uit deze adviesnota.

Reactie van GRIP op de nota van de minister van onderwijs over het ondersteuningsmodel

20 februari 2017

1. Situering

Overeenkomstig het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap, pleit GRIP voor inclusief onderwijs. Artikel 24 van het VN-Verdrag stelt immers duidelijk dat inclusief onderwijs moet gegarandeerd worden voor alle personen met een handicap door de uitwerking van een inclusief onderwijssysteem.

Vanuit GRIP verwachten we dat er vanaf september 2017 voldoende, gepaste ondersteuning wordt geboden aan alle leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs. We hebben dit standpunt uitgewerkt in een adviesnota, samen met 14 beleidsadviezen.

Op 10 januari legde minister Crevits een nota voor aan de VLOR over het ondersteuningsmodel voor het inclusief onderwijs. We formuleren hier een reactie van GRIP op de beleidsvoorstellen die de minister van onderwijs, in naam van de Vlaamse regering in deze nota naar voren brengt. De uitgebrachte adviesnota van GRIP hanteren we daarbij als referentiekader.

2. Eerste reactie

In een persbericht van 24 januari²⁴ gaf GRIP als eerste reactie:

De mensenrechtenorganisatie GRIP (Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een handicap) reageert ontgoocheld en bezorgd op de voorstellen van minister Crevits voor het inclusief onderwijs. Om inclusief onderwijs waar te maken moet er meer en betere ondersteuning komen voor leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs en voor hun leerkrachten en schoolteams. De maatregelen die minister Crevits nu voorstelt, dreigen inclusief onderwijs af te remmen in plaats van vooruit te helpen.

---

²⁴ <http://www.gripvzw.be/over-grip/1170-perbericht-grip-minister-crevits-zet-een-rem-op-inclusief-onderwijs.html>

De minister kiest ook heel duidelijk voor het behoud van een apart buitengewoon onderwijssysteem en dit is in strijd met het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap. Op juridisch vlak begeeft de minister zich op glad ijs. GRIP bedoelt daarmee niet dat het buitengewoon onderwijs van vandaag op morgen moet worden afgeschaft, maar er moet een stappenplan worden uitgewerkt om uiteindelijk uit te komen bij één inclusief onderwijssysteem.

3. Algemene bemerkingen

- **Beleidsparticipatie**

We stellen vast dat de middenveldorganisaties van personen met een handicap onvoldoende betrokken zijn geweest bij het voorafgaand beleidsproces. Pas helemaal op het einde (najaar 2016) is er een consultatie doorgegaan.

In de nota krijgt de stuurgroep een rol bij de verdere opvolging. Wij stellen voor om daar deelname vanuit handicap bij te voorzien.

- **Inclusie**

Alhoewel deze nota een streven naar inclusie vooropstelt, wordt inclusief onderwijs te weinig als uitgangspunt genomen. De consultatienota, die aan deze nota van de minister vooraf ging, deed dit veel meer.

Het ontbreekt in deze nota aan een wervende visie op inclusie. De paradigmashift die het VN-Verdrag naar voren schuift komt niet voldoende tot uiting in de visie op ondersteuning.

- **Een inclusief onderwijssysteem**

In de nota nemen de minister van onderwijs én de Vlaamse regering de principiële stelling in om het stelsel van buitengewoon onderwijs zoals dat in Vlaanderen is uitgebouwd te behouden: "voor sommige kinderen zal onderwijs in een gespecialiseerde setting het recht op onderwijs het best dienen" (p. 2).

Vanuit GRIP stellen we heel duidelijk: dit is in strijd met het VN-Verdrag. Het artikel 24 stelt dat staten een inclusief onderwijssysteem moeten waarborgen. En in het gezaghebbende general comment²⁵ van oktober

---

²⁵ Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2016), *General comment No. 4 (2016) on the right to inclusive education*, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/4&Lang=en

2016 geeft het VN-Comité letterlijk aan dat het in stand houden van twee gescheiden onderwijssystemen niet verenigbaar is met die verplichting. De argumentatie die in de nota wordt aangebracht om de bewering te staven dat het buitengewoon onderwijs een gespecialiseerde lesplaats kan blijven, is ondermaats en bij een ernstig juridisch debat onhoudbaar.

De rol en toekomst van het buitengewoon onderwijs is natuurlijk een delicate zaak. Maar hier verwachten we juist een heel correcte opstelling van een minister van onderwijs. Die zou er uit moeten bestaan om enerzijds (op lange termijn) het perspectief voorop te stellen van één inclusief onderwijssysteem en anderzijds een stappenplan uit te werken om daarnaar te evolueren, met volle respect voor de huidige praktijk van het buitengewoon onderwijs. Het VN-Verdrag verwacht immers niet het afschaffen (van vandaag op morgen) van het buitengewoon onderwijs, maar het uitbouwen van één inclusief onderwijssysteem waar gewoon en buitengewoon onderwijs bij wijze van spreken samen in opgaan. Iedere aarzeling of onduidelijkheid op dit vlak doet alle betrokkenen onrecht aan en komt neer op een vertraging.

- **Wat met compenseren en dispensereren?**

Een andere onderdeel van de nota deed heel wat vragen oproepen:

'Doorverwijzing naar het BO wordt in de toekomst afhankelijk van de voortgang van de leerling in het gewoon onderwijs na intensieve remediëring, en dus niet in functie van compensatie en/of dispensatiemaatregelen. De maatregelen uit het verleden worden dus bijna geheel vervangen door intensieve remediëring in de school'.

Wat de minister hier juist mee bedoelt, is heel onduidelijk. We willen hoe dan ook aanbrengen dat we remediëren, compenseren en dispensereren beschouwen als gelijkwaardige en heel wezenlijke mogelijkheden om te differentiëren binnen een algemeen curriculum. Wanneer we inclusief onderwijs willen waarmaken als een onderwijs dat een passend antwoord weet te formuleren op de diversiteit in de leerprocessen van leerlingen, dienen we dit zeker zo aan te houden.

- **Verdwijnen van de rol van de competentiebegeleiders**

We beschouwen de inzet van de competentiebegeleiders als een goede hefboom om een evolutie richting inclusief onderwijs waar te maken. Na twee schooljaren wordt dit nu stopgezet door een inkanteling in de ondersteuningsteams. We denken dat hiermee een tekort zal ontstaan op het vlak van een meer systeemgerichte benadering.

4. Analyse van de nota in het licht van de adviezen van GRIP?

Advies 1

Vanaf het schooljaar 2017-2018 dient een nieuw ondersteuningsmodel bij te dragen tot de realisatie van inclusief onderwijs in Vlaanderen door voldoende, gepaste ondersteuning te voorzien voor alle leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs.

>>> Er komt nu al een oproep tot uitstel naar september 2018. Voor GRIP is een nieuw (dus derde) overgangsjaar onaanvaardbaar en te interpreteren als een faling van het beleid om binnen redelijke termijnen werk te maken van het recht op inclusief onderwijs.

>>> We zijn bezorgd dat het ondersteuningspakket te zwak zal uitvallen, niet ver genoeg gaat en dus niet alle leerlingen voldoende en gepaste ondersteuning zal bieden.

>>> De nota bevat zeker een aantal punten die vorm geven aan dit advies:

- ondersteuners kunnen ingezet worden waar nodig
- een goede regionale spreiding
- gelegitimeerde vragen tot ondersteuning zijn steeds ontvankelijk

>>> Het is moeilijk te beoordelen of de actuele middelen op het niveau van basiszorg en verhoogde zorg volstaan om de brede basiszorg te bieden die het fundament moet zijn voor de verdere fases van verhoogde zorg en zorg op maat. Zou hier niet meteen wetenschappelijk onderzoek kunnen over opgezet worden ?

Advies 2

Ondersteuning voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften vertrekt niet langer vanuit de medische diagnose, maar is gebaseerd op een analyse van de onderwijsbehoeften van de leerling en de specifieke onderwijscontext.

>>> Dit komt in de nota heel sterk als principe naar voren. Het wordt ook concreet gemaakt bij het gemotiveerde verslag: de medische typologie wordt vervangen door inhoudelijke omschrijving van de nodige (handicapspecifieke) ondersteuning. Maar de medische diagnose wordt wel aangehouden bij verslag dat toegang verleent tot het buitengewoon onderwijs.

Advies 3

De ondersteuning waar leerlingen met een handicap recht op hebben in het gewoon onderwijs mag qua naamgeving niet verwijzen naar het buitengewoon onderwijs of types binnen het buitengewoon onderwijs.

>>> De naam blijft: 'verslag dat toegang verleent tot buitengewoon onderwijs'. Dit is heel tegenstrijdig. Wanneer een leerling nood heeft aan meer ondersteuning in het inclusief onderwijs, is er een 'verslag dat toegang verleent tot het buitengewoon onderwijs' nodig. Dit is een duidelijk voorbeeld van hoe deze nota onvoldoende inclusief onderwijs als uitgangspunt neemt.

Advies 4

Ouders en jongeren dienen medezeggenschap en controle te krijgen over de middelen voor ondersteuning binnen het inclusief onderwijs. Samenwerkingsverbanden tussen scholen mogen dan ook geen dwingende keuzes opleggen op het vlak van ondersteuning.

>>> Op dit vlak is de nota echt problematisch. Er is één maal sprake van een nauwe samenwerking tussen ondersteuners en ouders (p.6). Voor de rest komt de rol van de leerling en de ouders niet ter sprake.

>>> Dit is inderdaad een nota die een organisatorisch insteek moet geven. Maar als men het zo leest wordt het duidelijk dat leerlingen en ouders geen enkele impact hebben op de organisatie van de ondersteuning. Nergens worden ze betrokken bij het vastleggen van de mate van ondersteuning of de concrete inhoud. En waar kunnen ze terecht wanneer ze tekorten vaststellen of het niet eens zijn met de manier waarop ondersteuning wordt geboden?

Advies 5

De middelen voor ondersteuning van leerlingen met een handicap in het inclusief onderwijs worden in de fase van zorg op maat best leerlinggebonden toegekend aan de school voor gewoon onderwijs én aan de ouders.

>>> Er wordt aangegeven dat de school voor gewoon onderwijs zelf verantwoordelijkheid moet kunnen dragen voor de organisatie van de ondersteuning. Maar we zien dit niet concreet vorm krijgen. In tegendeel. De middelen voor ondersteuning worden, via de ondersteuningsteams, toegekend aan het buitengewoon onderwijs. Zo blijven de scholen voor gewoon onderwijs en de leerlingen afhankelijk van wat het buitengewoon onderwijs biedt.

Advies 6

Een drietrapsstelsel is de meest aangewezen werkwijze bij de financiering van de ondersteuning. In trap 1 worden er voldoende middelen voorzien voor alle scholen om een zorgbreed beleid te voeren. Bij uitbreiding van zorg verloopt de financiering systeemgericht op basis van geïdentificeerde leerlingen per school. Bij zorg op maat wordt gewerkt met leerlinggebonden financiering in medebeheer door de ouders.

>>> Het drietrapsstelsel vinden we in zekere mate terug in het voorgestelde ondersteuningsmodel. De financiering verloopt evenwel nergens leerlinggebonden met toekenning aan de gewone school. En er is nergens medebeheer door de ouders.

Advies 7

Het beleidsdomein welzijn moet dringend veel meer persoonlijke assistentiebudgetten (PAB's) beschikbaar stellen voor leerlingen met een handicap die naar de gewone school gaan. Het huidige uitbreidingsbeleid is immers ontoereikend en zet een rem op de ontwikkeling van inclusief onderwijs.

>>> Dit wordt in deze nota niet concreet gemaakt. Dit wijst duidelijk op een tekort aan coherent, inclusief beleid vanuit de Vlaamse Regering.

Advies 8

In samenwerking met de federale overheid dient nieuwe regelgeving te worden uitgewerkt die het mogelijk maakt om logo en kiné te laten aansluiten bij het inclusief onderwijs.

>>> Ook dit wordt niet opgenomen in deze nota.

Advies 9

Om ondersteuning te garanderen voor alle leerlingen en vanaf het moment dat er een nood is aan ondersteuning zal naar bepaalde leerlingengroepen specifieke aandacht dienen uit te gaan. Zo bijvoorbeeld kleuters met een verstandelijke beperking en leerlingen met leerproblemen en emotionele/gedragsproblemen.

>>> Er wordt aangegeven dat de overheid prioriteiten kan vastleggen voor de ondersteuningsteams, maar niet welke.

>>> Voor type 2 wordt een equivalent aan middelen BuO naar voren geschoven. Is dit ook voor kleuters binnen type 2, voor wie tot nu toe niets was voorzien ?

Advies 10

Leerlingen met een handicap dienen over minimaal dezelfde middelen te beschikken voor ondersteuning binnen het gewoon onderwijs als binnen het buitengewoon onderwijs.

>>> Dit principe lezen we enkel binnen type 2.

>>> Het lijkt erop dat door het niet voorzien van dit equivalent aan middelen toch nog heel wat leerlingen zullen doorverwezen worden naar het buitengewoon onderwijs wegens het tekort aan ondersteuning in het gewoon onderwijs.

Advies 11

De overheid dient door een handhavingsbeleid en door monitoring erop toe te zien dat een tekort aan middelen voor ondersteuning (enerzijds voor leerlingen, anderzijds voor scholen en leerkrachten) geen ontorechte reden kan zijn tot weigering van een inschrijving in het gewoon onderwijs.

>>> In de nota wordt nergens de koppeling gemaakt tussen ondersteuning en het inschrijvingsrecht. We wijzen nogmaals op de nood aan monitoring van de doorverwijzingen naar het buitengewoon onderwijs en vooral ook de monitoring van de weigeringen in het gewoon onderwijs. We hopen dat dit in voldoende mate wordt opgenomen door de inspectiediensten.

Advies 12

Bij de uitwerking van het ondersteuningsmodel dient voldoende aandacht uit te gaan naar de overgang van onderwijs naar werk, bijvoorbeeld door werk te maken van voldoende ondersteuning binnen stages.

>>> Komt niet aan bod in de nota. Zou één van de thema's kunnen zijn waar prioriteit wordt op gelegd door de ondersteuningsteams.

Advies 13

De opdrachten die ondersteuners opnemen binnen inclusief onderwijs dienen gewaardeerd te worden met gepaste job-voorwaarden en statuut.

>>> Koepels en vakbonden zullen het competentieprofiel bepalen en een technische werkgroep zal de personeelsgerelateerde kwesties verder uitwerken.

Advies 14

Om stappen te kunnen zetten op het vlak van ondersteuning binnen het inclusief onderwijs, zijn op korte termijn maatregelen nodig om knelpunten of onduidelijkheden weg te werken op het vlak van het inschrijvingsrecht, de vrijstelling van de leerplicht en de certificering.

>>> Deze verbanden worden in de nota niet gelegd.

5. Conclusie

De nota van minister Crevits blijft ook na grondige analyse bij GRIP een reactie van ontgoocheling en bezorgdheid oproepen. De voorgestelde maatregelen vertonen een tekort aan coherentie en vooral een tekort aan gerichtheid op inclusie.

We vrezen als effect een rem op inclusie door:

- Het ontbreken van een wervende visie op inclusie. Inclusief onderwijs wordt te weinig als uitgangspunt genomen.
- De principiële keuze voor een behoud van een apart systeem van buitengewoon onderwijs, ook op lange termijn.
- Het uitblijven van meer PAB's voor minderjarigen.
- Het aanhouden van de richtinggevende naamgeving 'verslag dat toegang geeft tot het buitengewoon onderwijs'.
- Het behoud van de regie en de middelen in handen van het buitengewoon onderwijs.
- Het stopzetten van specifieke benadering van de competentiebegeleiders.
- Het tekort aan medezeggenschap van de leerlingen en de ouders.

GRIP vraagt aan de minister van onderwijs en aan de Vlaamse regering om vanaf schooljaar 2017-2018 voldoende, gepaste ondersteuning te bieden aan leerlingen met een handicap in het gewoon onderwijs. Dit beschouwen we niet als een vrijblijvende politieke keuze, maar als de enige mogelijke stap vooruit in de uitvoering van het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap. Daartoe dient het huidige voorstel ondersteuningsmodel van 10 januari 2017 bijgestuurd te worden zodat een nieuw en echt inclusiegericht ondersteuningsmodel vanaf 1 september 2017 kan uitgerold worden.